

Digitaliseren en levend geheugen Brabantse archievendag Openleercentrum Kennismangement Cultuurbeleidscoördinatoren

Digitaliseren en levend geheugen / dynamisch archief

Gent, KANTL - 27 november 2003

Op 27 november 2003 organiseerde het Digitaal Platform van de steunpunten Initiatief Audiovisuele Kunsten en Initiatief Beeldende Kunsten, samen met Culturele Biografie Vlaanderen, het Vlaams Centrum voor Volkscultuur, het Centrum voor Cultuursociologie en het Vlaams Theater Instituut, een studiedag over de ruime problematiek van digitaliseren en archiveren binnen het culturele erfgoed. De dag vond plaats in een vrij anachronistisch kader, de neorocostudiezaal van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde in Gent. Bijna iedereen die zich in de (heden-daagse) kunstwereld bezighoudt met conservering en digitalisering was er. Opvallend was de gemiddeld jonge leeftijd van de bijna 90 deelnemers.

Met deze studiedag werkte de coördinator van het Digitaal Platform, *Dirk de Wit*, enkele ideeën uit die in zijn vorige activiteiten al aan bod kwamen. Toen Brussel culturele hoofdstad van Europa was in 2000, zette hij een aantal projecten rond digitale media op, waarbij de notie van het levende geheugen telkens opnieuw opduikt. Hiermee wordt een omgang met informatie en data bedoeld waarbij de traditionele grenzen en hiërarchieën worden overbrugd. Denk bijvoorbeeld aan het vervagende onderscheid tussen het maken, bewaren en ontsluiten van informatie; de gewijzigde relaties tussen auteurs en lezers, tussen beeldende kunstenaars en toeschouwers, tussen informatieprofessionals en gebruikers... Door het internet is deze vorm van omgaan met informatie weer erg actueel geworden. Het biedt de sector de mogelijkheid om de eigen premissen opnieuw in vraag te stellen. Volgens de organisator diende deze studiedag dan ook om na te gaan wat culturele organisaties en erfgoedinstellingen in Vlaanderen mogelijk kunnen leren van recente theorieën (de netwerktheorie uit de kunstsociologie, nieuwe ideeën uit de archiefwereld, uit het veld van de culturele studies), van praktijken van kunstenaars rond levend geheugen (al dan niet met digitale media) en van enkele recente innovatieve digitale erfgoedprojecten van nieuwe mediaorganisaties en culturele instellingen. Om de vele facetten van deze problematiek goed te kunnen weergeven werd de dag zelf opgedeeld in diverse 'blokken': theorie, kunst en

cultuurprojecten, digitale archiefprojecten en ontsluiting. In het eerste gedeelte van de dag werd een theoretisch kader geschetst waarbij verder werd ingegaan op de thema's die Dirk de Wit had aangedragen.

Marc Jacobs, directeur van het Vlaams Centrum voor Volkscultuur, vertelde over de manier waarop de 17de eeuw via intensieve correspondentie en de 'recyclage' van (of het citeren uit) archieven omging met kennis en informatie. Hij toonde aan dat deze correspondentienetwerken met behulp van ideeën uit de kunstsociologie zoals de actornetwerktheorieën van onder andere Bruno Latour, perfect als kennisproductiesystemen geanalyseerd kunnen worden.

Patrick van den Nieuwenhof, wetenschappelijk medewerker van de VUB en toen nog deeltijds consulent archieven bij Culturele Biografie Vlaanderen, trok parallellen tussen het hedendaagse archiefwezen en de kunstwereld. Hij wees erop dat de klassieke juridische definitie van het archief, waar de sector nog vaak aan vasthoudt, veel beperkter is dan de invulling die momenteel in andere sectoren aan dit begrip wordt gegeven. Zijn tekst werd niet opgenomen in de informatiebundel, maar kort nadien in licht gewijzigde vorm gepubliceerd als het eerste on line *CBV-Cahier* op de website van het steunpunt Culturele Biografie Vlaanderen.

De Nederlandse schrijfster en journaliste *Josephine Bosma* bracht een radicaal doordachte visie op de relatie tussen de kunstenaar en het publiek. Zij is ervan overtuigd dat door de digitalisering het culturele erfgoed steeds verder zal 'dematerialiseren' en dat kunst zich richting kunstervaring of zelfs lifestyle ontwikkelt. Ze vroeg zich daarbij af in welke mate dit effect zou hebben op het selecteren, ontsluiten en bewaren van culturele artefacten. Vooral bij digitale werken rijst daarbij het probleem van de authenticiteit van een werk en het verantwoord omgaan met copyright.

Nadien kwam een plejade van sprekers aan het woord over kunst- en cultuurprojecten waarbij digitalisering een belangrijke rol speelt. Meer dan tien projecten uit Vlaanderen en Nederland werden voorgesteld (Constant v.z.w., Unamas projects/Annemie Maes, An. Van Dienderen & Didier Volckaert...) waarbij men niet anders dan onder de indruk kon zijn van de dynamiek die er op dit vlak ook heerst in Vlaanderen. Vooral de presentaties van

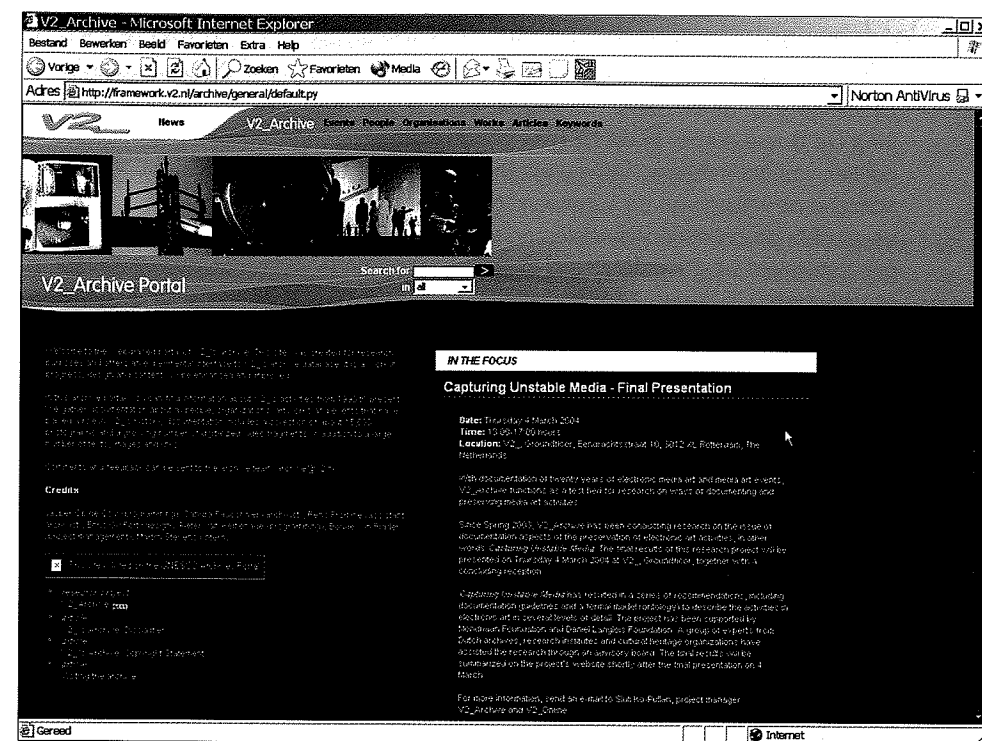
de digitale archiefprojecten waren voor de bibliotheek, archief en documentatiesector van belang. Uitsluitend die worden hier dan ook besproken.

Sandra Fauconnier is archivaris van V2_ Instituut voor de Instabiele Media. Deze organisatie uit Rotterdam houdt zich al meer dan twintig jaar bezig met pioniersonderzoek en ontwikkeling op het gebied van kunst en mediatechnologie. Zij vertelde over de oprichting van V2_ Archief en de ontsluiting van het aanwezige archiefmateriaal via een portaal die sinds dit jaar toegankelijk is. Het archief bestaat voornamelijk uit documentatie bij de eigen werking en bevat zeer verschillende informatiedra-

gers, een gevolg van het onderwerp waar de organisatie zich mee bezighoudt. De informatie wordt op een objectgeoriënteerde manier in een database opgeslagen waarbij gebruik wordt gemaakt van de experimentele informatieomgeving Datacloud. Die presenteert informatie uit databases op een visuele manier met behulp van 3D-omgevingen. Terzijde: zeer recent beëindigde V2_ Archief een ander belangrijk project over de conservering en archivering van instabiele mediakunst op een mediumafhankelijke manier. Dit onderzoek, *Capturing Unstable Media*, werd gesteund door de Daniel Lanois Foundation, een organisatie die internationaal bekend is voor de ondersteuning van mediakunst.

Na deze presentatie kwam *Lieve Foncke* van vzw On Line samen met een heel team de databank KUNST voorstellen. Dit project noemt zichzelf een "multifunctional research tool that makes cross-over research possible". Volgens Foncke wil het project allerlei heterogene informatie over beeldende kunst in België ontsluiten voor een ruim publiek. Er werd expliciet opgeroepen om de vorderingen aan de databank te bekijken en te evalueren.

Nadien stelde *Dries Moreels*, coördinator collecties van het Vlaams Theaterinstituut (VTi), het on line Podiumarchief voor. Na een grondige inventarisatie van het documentaire en archivalische erfgoed over podiumkunsten in Vlaanderen en Brussel de afgelopen jaren, kwamen veel private archiefstukken boven water. Deze bijeengesprokkelde informatie heeft het VTi nu ontsloten via een website. Die functioneert bewust als een informatieplatform voor de diverse collecties in de sector die tot daarvoor nergens waren geïnventariseerd. Daarnaast biedt de website adviezen ('toolbox') voor

Het V2_ Archief geeft een representatief overzicht van de belangrijkste recente ontwikkelingen binnen de mediakunst.

archiefbeheer in de podiumkunsten. In dat opzicht werkt het project als een verlengstuk van de verantwoordelijkheden die het VTi als steunpunt podiumkunsten op het vlak van kennisverspreiding op zich neemt.

Op een dergelijke studiedag kon natuurlijk het 'huisproject' niet ontbreken. *Edward Vanhoutte*, coördinator van het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie (CTB), stelde het DALF-project voor. Dit 'Digital Archive of Letters in Flanders' is een langetermijnproject dat de creatie beoogt van een verzameling elektronisch getranscribeerd en geannoteerd correspondentiemateriaal van Vlaamse schrijvers en componisten. Daarbij wordt gewerkt met een zelf ontwikkelde opmaakset in XML, de DALF DTD, die specifiek bedoeld is voor de transcriptie van brieven. Deze DTD bouwt voort op de richtlijnen van het Text Encoding Initiative (TEI) en houdt daarbij ook rekening met het bestaande internationale onderzoek op dit vlak.

Aan het einde van de dag kreeg *Bart De Baere*, directeur van het Museum voor Hedendaagse Kunst in Antwerpen (M HKA), het laatste woord. In de informatiebundel was de vertaalde versie opgenomen van zijn artikel over 'archieven als metafoer en voorbeeld voor een politieke cultuur'. Dit interessante artikel verscheen twee jaar geleden in een Duitse tentoonstellingscatalogus *Interarchive* maar werd nooit eerder in Nederland of Vlaanderen gepubliceerd. De Baere schreef de tekst toen hij nog werkte als kabinetsadviseur voor de Vlaamse minister van Cultuur, Bert Anciaux. Hij schetste een erg ruim maar ook uitdagend beeld van de musea als actieve informatiecentra en pleitte toen voor een verbreding

van de culturele archiefwerking tot de volledige culturele erfgoedsector. Op de studiedag zelf werd echter slechts zijdelings naar deze ideeën verwezen. In de plaats daarvan ging De Baere dieper in op de gewijzigde tentoonstellingspolitiek van het museum. Ter vervanging van de oude, statische opstelling van de kunstwerken worden volgens de spreker de collectieonderdelen nu radicaal met elkaar gecombineerd en geconfronteerd in continu wisselende opstellingen.

Door de slimme combinatie van theorie en praktijk was het drukke programma goed te verteren. De uitstekende documentatiebundel met de uitgeschreven teksten van alle lezingen (en meer) maakte het mogelijk om de kennis en inspiratie mee naar huis nemen en daar nog eens rustig na te lezen. Toch één bedenking bij deze dag vol interessante lezingen en gesprekken: op een bijeenkomst die duidelijk was opgezet als een gelegenheid om mensen uit de verschillende domeinen samen te brengen, was het spijtig dat er nauwelijks archivariissen aanwezig waren. Gezien het onderwerp van deze studiedag was dat merkwaardig. Al de betrokken sectoren kunnen immers veel van elkaar leren. Dergelijke studiedagen bieden de kans om de eigen activiteiten met nieuwe ogen te bekijken. Het is daar dat vragen worden gesteld die verhelderend kunnen zijn omdat ze gedacht zijn weg van de platgetreden paden.

Referenties

- *Initiatief Audiovisuele Kunsten (IAK)*
<http://www.iak.be>
- *Initiatief Beeldende Kunsten (IBK)*
<http://www.ikbnet.be>
- *De postmoderne bibliothecaris / Patrick Van den Nieuwenhof. Antwerpen, CBV, 2003. (CVB-cahier, 1)*
http://www.erfgoednet.be/library/cbv/documents/de_postmoderne_archivaris.pdf
- *Josephine Bosma*
<http://audanum.net/bosma/>
- *V2 - Instituut voor de Instabiele Media - Capturing Unstable Media - project*
<http://www.v2.nl/Projects/capturing/>
- *V2_Archive Portal*
<http://archive.v2.nl/>
- *Kunst - vzw On Line*
<http://www.kunstonline.info>
- *Podiumarchief - Vlaams Theaterinstituut (VTi)*
<http://www.podiumarchief.be>
- *Digital Archive of Letters in Flanders (DALF) - Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie (CTB)*
<http://www.kanil.be/ctb/project/dalf/>
- *Potentiality and Public Space: Archives as a metaphor and example for a political culture / Bart De Baere, in: Interarchive: Archival Practices and Sites in the Contemporary Art Field / Hans Ulrich Obrist (ed.). - Köln: Verlag des Buchhandlung Walter König, 2002*

Saskia Scheltjens, bibliothecaresse PMMK
saskia.scheltjens@west-vlaanderen.be

'Conserveren of consumeren': Brabantse archivarissendag

Eindhoven, 28 november 2003

Zowel in Nederland als in Vlaanderen is de erfgoedsector de laatste tijd volop in beweging. Wie dacht dat de archiefinstellingen daarbij ontsnappen aan de kritische zelfreflectie over hun opdracht en functioneren in de 21ste eeuw, vergist zich schromelijk. Op de jaarlijkse Brabantse Archivarissendag in Eindhoven, onder het motto 'Conserveren of consumeren?' waren honderd archivariissen uit het Brussels Gewest, Vlaams-Brabant, Antwerpen en Noord-Brabant present. Zij bezonnen zich over de vraag wie of wat de kern van hedendaags archiefbeleid uitmaakt: het archiefstuk of de bezoeker, kennis of informatie, conservering of consultering?

De teneur werd gezet via twee referaten waarin nogal tegengesteld lijkende standpunten ingenomen werden. Eddy Put, Rijksarchivaris in Leuven, bepleitte het primaat van de conservering. In zijn visie was een archief vóór alles de optimale bewaarplaats van archivalia, waar de geschoolde onderzoeker zijn (wetenschappelijke) opzoekingen verricht, daarbij geassisteerd door de archivaris met zijn inhoudelijke vakkennis over de bronnen die hij beheert. Put vreest dat populariserende demarches op zoek naar een breed publiek allerlei negatieve nevenverschijnselen zullen genereren, die op termijn schadelijk zullen zijn voor de kerntaak van het archief, namelijk het bewaren en ontsluiten van erfgoed. Als de toch al schaarse mensen en middelen waarmee een archief het moet stellen, volledig in beslag genomen worden door gepopulariseerde informatieconsumptie als vrijetijdsbesteding, dan is het gedaan met het veiligstellen en ontsluiten van archivalia die toevallig niet in de smaak vallen van het grote niet- of semi-professionele publiek. Modegrillen en spektakelzucht bepalen dan met welk archiefmateriaal de archivaris zich nog bezighoudt en welke archivalia hij noodgedwongen zal verwaarlozen.

Een bijna diametraal standpunt vertolkte zijn collega-rijksarchivaris, René Bastiaanse van het Rijksarchief in Noord-Brabant ('s-Hertogenbosch). Hij stelde het primaat van het publieksbereik voorop. Keuzes maken en vraaggestuurd werken zijn volgens hem de nieuwe kerntaken van een eigentijdse archivaris. Archieven bieden momenteel nog een verkeerd product aan en maken onvoldoende promotie, waardoor hun publieksbereik te beperkt blijft. De samenleving heeft immers meer dan ooit interesse voor historische informatie, maar een meerderheid van de potentiële archiefbezoekers beschikt zelf niet over de kennis om die informatie uit archivalia te puren. Meteen is de sleutelpositie van de archivaris als intermediair tussen archief en bezoeker duidelijk: hij heeft de maatschappelijke, dienstverlenende taak om die informatie te ontsluiten en aan te bieden, die werkelijk gevraagd wordt. Om te schetsen waar het volgens hem nog al te vaak fout loopt, gebruikte Bastiaanse de metafoer van een hongerige restaurantbezoeker die een

bord soep bestelt en vervolgens alle ingrediënten en een kookboek voorgeschoteld krijgt. Bij de vraag 'Hoe hoog is de kerktoren?' moet een archivaris desnoods zelf op zoek gaan en met een concreet, pasklaar antwoord komen. Als ten gevolge van deze publieksgerichte taakstelling straks slechts 10% van het archiefmateriaal nog effectief geraadpleegd wordt, dan mag de andere 90% gerust opgeslagen worden in één centraal depot met ideale bewaarcondities, aldus nog Bastiaanse.

De discussie onder de aanwezigen, verdeeld over vier groepen, maakte duidelijk dat beide standpunten nogal extreem en daardoor niet volledig praktijkrelevant zijn. Het vinden van een breder archiefpubliek is voor de meeste archivariissen heus wel een valabele doelstelling. Zij gaan er echter van uit dat zoiets niet ten koste van de traditionele conservering en ontsluiting moet gaan. Het merendeel van de aanwezigen zag geen reden tot grote koerswijzigingen, wel tot accentverschuivingen. Intensievere contacten binnen de erfgoed- en cultuursector en het zoeken van alternatieve geldstromen zijn voorwaarden om beter te kunnen presteren. Het internet is een valabel en goed hulpmiddel, dat niet tot inhoudelijke taakvershraling en feitelijke verwaarlozing van archiefmateriaal hoeft te leiden.

"Het vinden van een breder archiefpubliek is voor de meeste archivariissen heus wel een valabele doelstelling. Zij gaan er echter van uit dat zoiets niet ten koste van de traditionele conservering en ontsluiting moet gaan."

De samenleving mag gerust zijn: de Brabantse archivariissen zijn geen wereldvreemde, navelstarende fetisjist en evenmin populariteitsjagende informatieventers. Ze zijn zich zeer bewust van hun wettelijke en historische verantwoordelijkheid voor het erfgoed dat ze beheren, maar evenzeer ook van hun maatschappijgericht dienstverlenend takenpakket. Het spanningsveld daartussen ondervinden ze weliswaar dagelijks aan den lijve, maar voorlopig zonder zich daarbij tot extreme keuzes gedwongen te voelen.

Marika Ceunen, archivaris Stadsarchief Leuven
marika.ceunen@leuven.be

De schoolbibliotheek als leermiddel: zelfstandig leren in het openleercentrum

Zwijnaarde, 4 december 2003

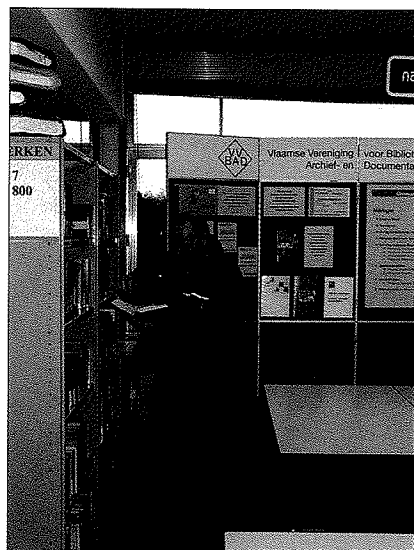
Ruim 130 bibliothecarissen, directieleden en leerkrachten uit het secundair onderwijs waren op 4 december te gast in het Don Boscollege Zwijnaarde. Exact 30 jaar geleden had Adelin Kirchner, leraar Nederlands-Engels, er alle bestaande maar versnipperde boekencollecties samengebracht in één centrale schoolbibliotheek. Vandaag beschikt het Don Boscollege Zwijnaarde over een goed geoutilleerde media-theek, geleid door een professioneel geschoolde en gedreven bibliothecaris, Jacques De Raedt, bijgestaan door zijn assistent Gert Galle en zijn medewerkster Anne De Clercq. Maar die 130 mensen waren niet alleen naar Zwijnaarde gekomen om te feesten. Ze namen deel aan de studiedag 'Zelfstandig leren in het openleercentrum: op zoek naar de bibliotheek', een organisatie van de werkgroep Secundair Onderwijs van de VBAD.

Peter Van Petegem, professor aan de Universiteit Antwerpen en autoriteit op het vlak van begeleid zelfstandig leren, opende de studiedag met een citaat van Confucius: 'Wie luistert, vergeet; Wie kijkt, onthoudt; Wie doet, leert'. Het citaat vat mooi de kerngedachte van het (begeleid) zelfstandig leren (BZL) samen. Deze nieuwe ontwikkeling past in een reeks maatschappelijke tendensen, zoals levenslang en levensbreed leren, het toenemende belang van informatie in onze samenleving en de steeds kortere 'houdbaarheid' van kennis. Van Petegem schetste ook de pedagogische achtergrond van BZL. Het sociaal constructivisme ziet leren als een actief en sociaal proces. De leerling construeert kennis. De leerkracht wordt omgevingsarchitect en begeleider van het proces. Begeleid zelfstandig leren brengt dan ook een verschuiving van leerfuncties tweeweg van leraar naar leerling. De leerling zal bijvoorbeeld zelf leerdoelen en -activiteiten leren kiezen en zelf leren plannen. Van Petegem waarschuwde voor het openleercentrum (OLC) als mythe: het OLC is een middel, geen doel op zich. Het kan een stevige stimulans zijn voor begeleid zelfstandig leren, maar op zich is begeleid zelfstandig leren best mogelijk zonder openleercentrum. Belangrijker dan de infrastructuur is een mentale omschakeling.

Wat zo'n openleercentrum is en hoe het gerealiseerd kan worden, verduidelikte Mario Baeck, hoofdbibliothecaris van de Katholieke Hogeschool Mechelen. Als concept sluit het OLC aan bij de constructivistische leerpsychologie die professor Van Petegem uit de doeken gedaan had. Het gaat bij het OLC uiteraard ook om een fysieke omgeving. Maar zonder mensen, middelen en een onderwijsvisie stelt dat niet veel voor.

Ook Baeck stelde zich vragen bij het OLC als hype, als visitekaartje. Hij pleitte voor een integratie van openleercen-

trum en mediatheek, maar maakte toch een onderscheid tussen beide. Zo zullen materialen in het OLC in meerdere exemplaren aanwezig moeten zijn, opdat een hele groep leerlingen aan een zelfde opdracht zou kunnen werken. Baeck schetste in een notendop een strategie om tot een OLC te komen en gaf aanzetten voor een concrete uitwerking. De realisatie vereist een grote inspanning, zowel materieel (financieel!) als mentaal. Het heeft dan ook weinig zin om aan een OLC te beginnen als er geen bereidheid is om erin te investeren. Opnieuw: een OLC is maar zinvol als het aansluit bij de onderwijsvisie van de school.

Jacques De Raedt in zijn mediatheek.
Foto: Bruno Vermeeren.

Ook op eerdere studiedagen van de WBAD was al gebleken dat het bestaansrecht van bibliotheken afhangt van hun vermogen om zich in te schakelen in het primaire proces van de organisatie waartoe zij behoren, stelde dagvoorzitter Marc Storms vast. Het is dus maar zinvol om te investeren in een openleercentrum of een schoolbibliotheek als zij ondersteuning bieden aan het onderwijs.

Hoe dat juist in zijn werk kan gaan, hoorden we van Marc Hoste en Hendrik Despiegelaere. Zij brachten het verhaal van een Vlaams openleercentrum: dat

van het Sint-Pieterscollege en de Sint-Jozefshandelschool in Blankenberge. Despiegelaere vertelde hoe de leerkrachten werken aan de vakoverschrijdende vaardigheden en hoe ze daarbij gebruikmaken van het openleercentrum – en van de ervaring van de mediathecaris. Die mediathecaris, Marc Hoste, kwam uitleggen hoe de kleine schoolbibliotheek uit 1997 met nieuw meubilair, een verouderde collectie en zonder computers, uitgroeide tot een dynamisch openleercentrum met 75 pc's, dat bijna voortdurend gebruikt wordt door twee klassen tegelijk. Een evolutie die alleen maar mogelijk is dankzij de steun van de directie – die bereid is de nodige investeringen te doen – en de leerkrachten – die het OLC intensief gebruiken. Hoste schetste 'het leven zoals het is'. Uit de hilarische reactie uit de zaal bleek dat hij een heel herkenbare situatie tekende, toen hij sprak over zijn taak als verantwoordelijke voor de administratie en aankoop van de schoolboeken (260 verschillende titels), treffend geïllustreerd door een foto van tafels vol boekenstapels.

Net daarvoor had Marleen Wijnen, mediathecaris in het Stedelijk College Eindhoven, de onderwijsontwikkelingen in Nederland geschetst. Het Nederlandse onderwijssysteem werd in de jaren 1990 grondig hervormd. Hoewel die

hervormingen momenteel in vraag gesteld worden, blijft het aspect van BZL volgens Wijnen buiten discussie. Juist dat heeft geleid tot goed uitgebouwde mediatheken in de Nederlandse scholen. De grote uitdaging voor deze eeuw is nu de ontwikkeling van de mediatheek als onderwijsleermiddel: ervoor zorgen dat de leerkrachten de aanwezige faciliteit ook doeltreffend gebruiken in het onderwijs. Met cijfermateriaal en foto's illustreerde Marleen Wijnen de situatie van de Nederlandse mediatheken.

Uit het panelgesprek nadien bleek dat de school uit Blankenberge haar OLC volledig financiert uit haar werkmiddelen, al krijgt zij als voormalige pilotschool van Apple wel uitstekende voorwaarden voor de aanschaf van hardware. De panelleden konden moeilijk antwoorden op vragen naar concrete inrichting van een OLC: dat is immers afhankelijk van de noden van het onderwijsproject van de school en vereist overleg met alle betrokkenen. Begeleid zelfstandig leren, zo dachten de panelleden, is maar één mogelijke aanpak. Het klassieke lesgeven zal niet volledig verdwijnen. Als leerkrachten en mediathecaris willen samenwerken blijkt, niet onverwacht, wederzijds respect voor elkaars capaciteiten belangrijk. Toch moeten leerkrachten voldoende zelfredzaam zijn in het gebruik van informatica en moet de mediathecaris willen en kunnen meedenken over onderwijs. Gestructureerd overleg is in elk geval bijzonder nuttig – al moet daar natuurlijk voldoende tijd voor zijn. Ook samenwerking met de openbare bibliotheek verdient aandacht. Het is nuttig dat de krachten gebundeld worden – al zal de concrete invulling afhangen van de lokale situatie. Zo vertelde Greet Demuyne dat één van de ECOV-scholen in Aalst recht tegenover de openbare bibliotheek gelegen is. De nood om een openleercentrum op te zetten is daar

"Als leerkrachten en mediathecaris willen samenwerken blijkt, niet onverwacht, wederzijds respect voor elkaars capaciteiten belangrijk. Toch moeten leerkrachten voldoende zelfredzaam zijn in het gebruik van informatica en moet de mediathecaris willen en kunnen meedenken over onderwijs."

minder groot dan in scholen die verder buiten het centrum liggen. Marleen Wijnen benadrukte al dat het onderwijs een moeilijk te bedienen klant is en dat samenwerking alleen kan slagen als de openbare bibliotheek een aanspreekpunt heeft binnen de school.

En toen was het tijd voor een feestelijke afsluiting. Het Don Boscocollege bood de aanwezigen een receptie aan in de jarige schoolbibliotheek, waar het debat voortgezet kon worden.

Bruno Vermeeren, beleidsmedewerker WBAD
bruno.vermeeren@wbad.be

Kennismanagement

Gent, 12 december 2003

Op initiatief van de sectie WDI van de WBAD en onder het voorzitterschap van prof.dr. Willy Vanderpijpen werd een studiedag rond kennismanagement georganiseerd in de nieuwe campus van de Vlerick Leuven Gent Management School in Gent. Tachtig personen namen eraan deel: een zeer heterogeen publiek afkomstig uit de academische wereld, de overheid en het bedrijfsleven.

Kennismanagement is een relatief nieuw begrip dat steeds vaker opduikt in domeinen die traditioneel geen direct verband houden met het werk van de informatiedeskundigen. Het is een vlag die vele ladingen dekt en precies daarom door nogal wat mensen binnen de sector, soms niet geheel ten onrechte, wordt afgedaan als 'gebakken lucht'.

De studiedag – de eerste binnen het domein in Vlaanderen – wilde een aantal van deze kennismanagementbenaderingen toelichten met als vertrekpunt de rol die de traditionele informatiespecialist hierin kan spelen. Aan de hand van diverse praktijkbenaderingen werd gepoogd de deelnemers een herkenbare situatie aan te bieden en (re)acties los te maken over kennismanagement.

Liever dan stil te staan bij wat kennismanagement nu precies is of niet moet zijn, probeerde Marie-Laure Ruyssen, Knowledge Manager van het SCK-CEN in Mol, in haar presentatie aan te geven waar het bij kennismanagement om gaat en hoe in een organisatie effectief aan kennismanagement kan worden gedaan. Onder meer door sterk toegenomen personeelsverloop en steeds krachtigere ICT-mogelijkheden, moeten en kunnen organisaties veel meer de kennis van medewerkers in kaart brengen. Daar hoort ook de 'taciète' kennis bij, de moeilijk te formaliseren en te expliciteren kennis die in de hoofden van werknemers zit. De informatiespecialist kan kennis valoriseren door de overdracht ervan te stimuleren van de ene werknemer op de andere. Dit kan bijvoorbeeld door virtuele *communities of practice* ter beschikking te stellen. Een absolute voorwaarde voor het welslagen van dergelijke ICT-oplossingen is evenwel dat er reeds een kennisdelingscultuur binnen de organisatie aanwezig is.

Deelnemers aan de succesvolle studiedag over kennismanagement. Foto: Alec Vujišteke.

Miel De Schepper, algemeen directeur van het adviesbedrijf Trisoft, ging dieper in op de wijze waarop informatietechnologie kennismanagementprocessen kan ondersteunen en lichtte een aantal technieken toe die kennismanagementprocessen in de organisatie kunnen versterken: autocategorisatie in kennismappen en kennisspots waarbij op basis van regels documenten automatisch gecategoriseerd worden volgens hun onderwerp(en); *collaborative enrichment* van documenten door het toevoegen van sleutelwoorden en commentaar; virtuele *competence centers* waarbij medewerkers via de ICT-mogelijkheden van vandaag met elkaar kunnen communiceren, nieuws uitwisselen, vragen stellen, on line meetings kunnen houden...

Hanneke Smulders van het kennisadviesbedrijf Infomare haalde een aantal praktische voorbeelden en strategische aanbevelingen aan over de mogelijke KM-rol van een informatiespecialist. Kennismanagement vergt een multidisciplinaire aanpak en is niet het exclusieve domein van de informatiespecialist. Het delen van kennis wordt als belangrijk beschouwd, maar krijgt vaak onvoldoende prioriteit in een organisatie; medewerkers zouden maar wat graag (meer) kennis willen delen, maar hebben daar geen tijd voor. De informatiespecialist kan hier optreden als 'facilitator'.

Arno Boersma van Squarewise lichtte op zijn beurt het belang toe van de menselijke factor in kennismanagement aan de hand van het praktijkvoorbeeld CultuurNet Vlaanderen, een on-line-initiatief dat de communicatie over cultuur in Vlaanderen sterk moet bevorderen.

René Vondeling van Tractebel Engineering toonde hoe documentbeheer (beheer van projectdocumenten, beheer van documenten in verband met regelgeving) binnen Tractebel Engineering meer en meer raakt aan kennisbeheer. Tractebel Engineering beschikt over een krachtig document management systeem waarin een enorme hoeveelheid elektronisch gearcheiverde documenten van metadata voorzien zijn. Kennismanagement hangt in deze context samen met zaken als: ervoor zorgen dat de juiste documenten op een vlotte en automatische manier door ingenieurs en projectmedewerkers worden geparafeerd, het bewaken van de stand van de revisies van documenten, of het mogelijk maken dat

ingenieurs zelf sleutelwoorden kunnen toekennen aan de documenten die zij produceren. De doelen zijn tweevoudig: een nog vlottere elektronische toegang realiseren tot kennis opgeslagen in documenten, en het overbodig maken van persoonlijke fysieke of elektronische archieven.

Na de lunch ging *Annick Willem*, senior onderzoeker Vlerick Leuven Gent Management School, dieper in op kennisdeling in organisaties. In 2003 promoveerde zij hierover tot doctor in de toegepaste economische wetenschappen aan de Universiteit Gent. Een kennisdelende organisatie bezit een aantal tools en systemen om kennisdeling te ondersteunen. Die systemen kunnen echter alleen maar succesvol zijn als er een cultuur van kennis delen aanwezig is. Die wordt gekenmerkt door openheid, motivatie tot delen en de afwezigheid van een aantal natuurlijke barrières op het delen van kennis.

"Kennismanagement is een vlag die vele ladingen dekt en precies daarom door nogal wat mensen binnen de sector, soms niet geheel ten onrechte, wordt afgedaan als gebakken lucht."

Alec Vuijsteke, eveneens Vlerick Leuven Gent Management School, ging na of en hoe kennismanagement specifiek binnen een academische en onderwijsomgeving een bijzondere aanpak vergt. Heel wat KM-literatuur spitst zich toe op enorme multinationals en grote bedrijven, terwijl de academische cultuur in een universiteit wel degelijk een factor van belang is: daarin spelen zaken als de academische vrijheid, 'sub-culturen', scepticisme over elkaars methodes en onderzoek en wantrouwen ten opzichte van centralisering van data een rol. Het is paradoxaal vast te stellen dat universiteiten bergen kennis produceren, maar toch niet uitblinken in het goede beheer ervan. Op centraal niveau worden wel heel veel onderzoeksgegevens verzameld, maar er worden te weinig tools voor kennisdeling aangereikt aan de verschillende vakgroepen en onderzoekseenheden. Toch is goed kennismanagement nodig gezien universiteiten meer en meer actief zijn in domeinen van technologietransfer, partnerships met bedrijven, spin-off ondernemerschap, levenslang leren... Universiteiten willen dan ook hun stakeholders op de hoogte houden van onderzoek via e-newsletters en kennisportalen. Bij dat soort initiatieven is gezamenlijke actie nodig van onderzoekers, IT-diensten en bibliotheken. Veel universiteiten zien evenwel vaak niet in hoe de traditionele bibliothecaris daarin een rol kan spelen. Hij is nochtans onpartijdig, heeft voeling met de verschillende disciplines en kan KM-tools aanreiken voor de hele onderzoeksgemeenschap.

Als laatste spreker lichtte *Caroline Beyne* de praktijkervaring toe van de Koning Boudewijnstichting met kennismanagement. Binnen de diverse grote projecten van de Koning Boudewijnstichting is kennismanagement absoluut vereist. Maar ook over de projecten heen zijn uitwisseling van ideeën en coördinatie nodig. Dat kan binnen *communities*

of practice waar taciete kennis over projecten, aanpak, netwerken... uitgewisseld kan worden. Belangrijk voor het welslagen van dergelijke *communities* zijn een duidelijk doel en het ontbreken van een hiërarchie (iedereen is binnen de *community* 'gelijk'). Kennismanagement in de Koning Boudewijnstichting is niet alles op papier opslaan voor classificatie, maar integendeel een zeer levendig proces waarbij de kennismanager zicht houdt op het geheel en optreedt als coördinator en coach. Volgens *Caroline Beyne* is het zeer belangrijk dat de kennismanager eerst goed de bestaande situatie analyseert (welke kennis circuleert er, welk soort kennis is het belangrijkste voor onze organisatie) en vervolgens een strategie ontwikkelt. In het geval van de Stichting was dit de codificering van bepaalde expliciete kennis in een IT-systeem (contact- en projectinformatie) en de uitwisseling van taciete kennis via de *communities of practice*.

Aan het einde van studiedag kon de zaal reageren en vragen stellen. Enkele deelnemers hadden bedenkingen bij de eventuele nieuwe rol van de traditionele bibliothecaris als kennismanager. Blijft zijn taak toch niet veeleer informatiemanagement en moet hij kennismanagement niet overlaten aan anderen, met meer kennis van zaken over organisatiekunde? Aangezien met de studiedag duidelijk werd gemaakt dat kennismanagement zeer diverse benaderingen kent en dat er geen pasklare recepten en oplossingen voor bestaan is dit is geen vraag die met een eenvoudig ja of nee te beantwoorden is.

Alec Vuijsteke, bibliothecaris Vlerick Leuven Gent Management School
alec.vuijsteke@vlerick.be

Cultuurbeleidscoördinator, partner of tegenstander?

Mechelen, 16 december 2003

Het decreet houdende het stimuleren van een kwalitatief en integraal lokaal cultuurbeleid legt de gemeenten enkele verplichtingen op: ze moeten beschikken over een cultuurraad en een openbare bibliotheek. Het omvat ook een belangrijk facultatief deel. Zo kunnen ze een cultuurcentrum oprichten, intergemeentelijke samenwerking opzetten of een cultuurbeleidsplan opmaken. Als ze een beleidsplan opmaken, kunnen ze subsidies krijgen van de Vlaamse Gemeenschap om een cultuurbeleidscoördinator aan te werven – in de wandelgangen ook wel 'cubeco' of 'cubelco' genoemd. Heel wat gemeenten grepen deze kans: ze namen een cultuurbeleidscoördinator in dienst en werkten aan een cultuurbeleidsplan. Dat leidde vaak tot een nieuwe dynamiek in de gemeente, maar veroorzaakte hier en daar ook spanningen tussen de

nieuwe functie en de andere gemeentelijk functionarissen – zoals de bibliothecaris of de archivaris. Aan die problematiek weidden de secties Openbare Bibliotheken en Archief en Hedendaags Documentbeheer van de VVBAD een studiedag die plaatsvond in de stadsschouwburg van Mechelen.

Geert Roelands van de afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap kwam de bedoelingen van de decreetgever toelichten. Het decreet wil kwaliteit stimuleren en biedt daartoe enkele instrumenten. Het cultuurbeleidsplan staat borg voor een strategische aanpak en de cultuurbeleidscoördinator moet zorgen voor een deskundige begeleiding. Politieke wil om cultuur op te waarderen en bereidheid tot samenwerken noemde *Roelands* belangrijke randvoorwaarden om tot een succesvolle uitvoering van het decreet te komen. De cubeco moet een echte coördinator zijn. Het is zijn taak om evoluties te volgen, een visie te ontwikkelen en samenwerking te stimuleren. Communicatie is dan ook een essentieel onderdeel van zijn opdracht.

De cultuurbeleidscoördinatoren hebben hun eigen steunpunt: Cultuurlokaal. *Miek De Kepper*, directeur van Cultuurlokaal, legde de nadruk op de veranderingen die het nieuwe decreet meebracht. Er is een hele ontwikkeling op gang gebracht en die heeft tijd nodig. Dat geldt voor het hele planningsproces, voor de nieuwe aandacht voor cultureel erfgoed, maar ook voor de positie van die nieuwe functionaris. Zijn komst biedt kansen: het is een extra collega, die beschikt over extra deskundigheid. Maar hij vormt ook een bedreiging: hij is een 'moelie', een concurrent. Uit het profiel dat zij schetste, bleek dat er vele nieuwkomers bij zijn, maar toch ook 40% doorgroeiërs en 18% met ervaring in de cultuursector. Zowat één op drie wordt verticaal ingeschaald – een mogelijkheid die het decreet inderdaad biedt.

De drie cultuurbeleidscoördinatoren die vervolgens aan het woord kwamen, schetsten een gevarieerd beeld. *Wim Mariën* van Mechelen was één van de nieuwkomers en de enige van de drie die horizontaal ingeschaald werd. Communicatie en wederzijds respect waren belangrijke thema's in zijn uiteenzetting. *Martin Goossens* uit Maaseik was voordien bibliothecaris in die gemeente. Vanuit zijn ervaring met het bibliotheekwerk hanteert hij het motto: 'wat we samen doen, doen we beter.' Ook *Erwin Vandenbergh*, vroeger directeur van het cultuurcentrum in Mol, is doorgegroeië tot cultuurbeleidscoördinator. Hij probeert de culturele instellingen in zijn gemeente samen te brengen rond thema's en projecten. In de drie gemeenten wordt geherstructureerd. De gemeentediensten die met cultuur te maken hebben, worden samengebracht in één afdeling. Op die manier krijgt cultuur een groter gewicht in de gemeentepolitiek.

Dat vertelden ook *Frank Nobels*, cultuurschepen van Mechelen en *Eddie Brebels*, schepen van financiën en cultuur in Bocholt. In deze gemeenten, zoals in vele andere, wordt grondig nagedacht over de rol die cultuur speelt op het

lokale niveau. Dat is alvast één verdienste van het nieuwe decreet op het lokale cultuurbeleid.

Lieve Arnouts, stadsarchivaris van Aalst, en *Joris Eraerts*, bibliotheekconsulent van de provincie Oost-Vlaanderen, voerden een kleine enquête uit bij archivarissen en bibliothecarissen om te informeren naar hun ervaringen met de cultuurbeleidscoördinatoren in hun gemeente. Die ervaring was overwegend positief. Zoals te verwachten hebben cubeco's wat tijd nodig om de instellingen te leren kennen, maar doorgaans gaat dat vrij vlot en verloopt de samenwerking relatief goed. Uit het panelgesprek dat volgde op hun uiteenzetting, konden de aanwezigen enkele factoren distilleren die een negatieve rol kunnen spelen in de samenwerking tussen cubeco's enerzijds en archivaris en bibliothecaris

"Cultuur krijgt een groter gewicht in de gemeentepolitiek. Er wordt grondig nagedacht over de rol die cultuur speelt op het lokale niveau. Dat is alvast één verdienste van het nieuwe decreet op het lokale cultuurbeleid."

anderzijds. Zo kan de verticale inschaling voor spanningen zorgen. Ook een gebrek aan communicatie wekt irritatie. Maar vooral de motivatie van de gemeente kan een hinderpaal zijn voor een goede werking. Als de gemeente het decreet alleen omarmt om er financieel voordeel uit te halen, is de kans groot dat het misloopt. Allicht worden die situaties rechtgezet wanneer het Team Lokaal Cultuurbeleid van de Vlaamse Gemeenschap in 2004 begint met zijn audits.

De dag werd afgerond door *Bart Caron*, kabinetschef van de minister van Cultuur. Met vuur verdedigde hij de functie van cultuurbeleidscoördinator. Deze 'civil servant' moet ongebonden (hand's free) het lokale culturele leven op een hoger niveau tillen en daarbij niet aarzelen om te prikkelen en te stimuleren. *Caron* evalueerde de ingediende beleidsplannen als te ambitieus, nauwelijks leesbaar en veel te weinig selectief. Maar het gemeentelijke en ook het Vlaamse beleidsniveau heeft tijd nodig om zich te ontwikkelen en te leren uit fouten. Als belangrijke toekomstvragen somde *Caron* op: de afstand tussen beleid en actoren waarbij hij pleitte voor meer operationele ruimte; de toenemende complexiteit en het beperkte gemeentelijke draagvlak en de rol en functie van de openbare bibliotheek van morgen. Hiermee hadden de aanwezigen voldoende gesprekstof voor de afsluitende receptie.

Bruno Vermeeren, beleidsmedewerker VVBAD
bruno.vermeeren@vbad.be